

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Logopaedica V (2016)

ISSN 2083-7283

Elżbieta Rudnicka-Fira

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Wartości i wartościowanie w języku dzieci – dobro i zło

„Językowy obraz świata – jak pisze Janusz Anusiewicz – jest przede wszystkim rozumieniem i interpretacją świata z punktu widzenia filozofii zdrowego rozsądku, podsumowaniem i zestawieniem codziennych doświadczeń i przyjętych – tudzież zaakceptowanych przez daną wspólnotę komunikatywną – norm, wartości, sposobów wartościowania oraz wyobrażeń i nastawień wobec rzeczywistości...” (Anusiewicz 1990: 280).

Dziecko jako użytkownik języka jest podmiotem, który poznaje świat w sposób aktywny i sobie tylko właściwy, jest najbardziej otwarte na wszystkie treści. Dzieciństwo to okres szczególnego przeżywania czasu i przestrzeni. W języku dziecka przejawia się także zakorzenienie narodu, społeczeństwa w kulturze i religii. Dziecko – którego język ojczysty nie zawsze jest jeszcze odpowiednio przyswojony – będąc członkiem wspólnoty komunikatywnej, przejmuje często nieświadomie językowy obraz świata i oddaje w nim naturalną, specyficzną jego wizję.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie językowego obrazu anioła i diabła na podstawie wypowiedzi dzieci. Obraz tych postaci został wykreowany na podstawie ogólnej wiedzy dzieci (z tego zakresu) i przedstawiony w postaci skonwencjonalizowanych struktur pojęciowych, odnoszących się do postrzegania przez nich anioła i diabła. Wypowiedzi te odzwierciedlają również wartości transcendentne, moralne, estetyczne i inne, w tym także chrześcijańskie normy wartościowania (pojęcie dobra i zła). Ten specyficzny sposób widzenia świata chciałabym ukazać na przykładzie językowej interpretacji obrazu postaci anioła i diabła, z którymi dzieci nie są związane bezpośrednio, jednak postaci te nie są im obce, ponieważ są mocno osadzone w polskiej kulturze i obyczajowości oraz w religii chrześcijańskiej.

Na dziecięcą wizję postaci anioła i diabła mają niewątpliwie wpływ stereotypowe wyobrażenia tych postaci, mocno zakorzenione i funkcjonujące w naszej kulturze. W różnych słownikach spotykamy mniej lub bardziej rozbudowane definicje diabła, por. np. „[...] w judaizmie i chrześcijaństwie anioł upadły, strącony przez Boga do piekła, kuszący ludzi do grzechu, zły duch, szatan, czart” (Szymczak [red.]

1978: 392). Zobacz też definicję w *Słowniku mitów i tradycji kultury* (Kopaliński 1985: 205) oraz u Jerzego Bartmińskiego (Bartmiński 1990: 119–120).

Przypomnijmy, że diabeł nie tylko na terenie Polski, ale także w innych krajach chrześcijańskich był reprezentatywną postacią demonologii ludowej. Już w demonologii przedchrześcijańskiej były znane złe duchy – biesy, czarty, funkcjonujące później w jednej postaci – diabła, którego wizerunek był różnie kształtowany w lokalnych tradycjach i obyczajach, a przede wszystkim przez stanowisko Kościoła. Niemalże znaczenie miała tu fantazja artystów – malarzy, rzeźbiarzy, pisarzy, którzy odegrali znaczną rolę w kreowaniu wizerunku diabła.

Diabeł we wszystkich krajach chrześcijańskich posiada wiele cech podobnych (typowe rogi, ogon, końskie kopyto). Czuło się od niego zapach siarki i smoły, był zły i bezwzględny wobec ludzi. Różny był jednak obraz diabła w poszczególnych okresach, np. diabeł z wierzeń średniowiecznych nie był tak bardzo złośliwy wobec ludzi jak diabeł z czasów reformacji i kontrreformacji. Zazwyczaj wyobrażano go sobie jako postać abstrakcyjną, bezosobową, złego ducha. Mógł przybierać postać potwora, zwierzęcia, najczęściej jednak – człowieka. Rozróżniano diabły szlacheckie, chłopskie, niemieckie, a także małe, psotne diabliki i inne. Można było spotkać diabłów bogatych, strojnych oraz diabłów pomniejszych, biednych (por. Kuchowicz 1975: 177), nadawano im różne nazwy i imiona.

Obraz diabła w wierzeniach ludowych był przedmiotem wielu prac naukowych; zagadnienie to jednak nie zostało do końca zbadane i opracowane, stanowi nadal obiekt zainteresowań wielu badaczy. W wierzeniach ludowych XIX i początkach XX wieku piekło miało znajdować się głęboko pod ziemią, a potępione dusze – gotować się w smole. Wierzono, że diabły były najczęściej rodzaju męskiego, choć były i diabllice. Diabeł był straszną istotą, której należało się bać i nie wymawiać nawet jego imienia, choć pojawiają się również wzmianki, że głupiego diabła da się przechytryć, a za najpewniejszy środek walki z diabłem uważano znak krzyża. „Wiara w siły nadprzyrodzone bardzo się w ostatnich latach zmniejszyła [...] – jak pisze B. Baranowski – dawny, groźny przedstawiciel piekieł bardzo złagodniał. Coraz mniej zabiega o pozyskanie dusz, natomiast częściej skazany jest do złośliwych psot i żartów” (Baranowski 1981: 207).

O ile diabeł jest istotą niezwykle barwną, posiada wiele nazw, typów, gatunków itp., o tyle anioł jest postacią mniej złożoną. „[...] w religiach wschodu, jak podaje W. Kopaliński, to istota niematerialna pośrednicząca między bóstwem a ludźmi, wysłannik Boga w mazdaizmie, judaizmie, chrześcijaństwie i islamie, z gr. *angelos* ‘poseł, wysłannik, zwiastun’” (Kopaliński 1985: 42).

Anioł jest postacią pośredniczącą między Bogiem a ludźmi, spotykamy go w wielu miejscach Starego i Nowego Testamentu (np. zwiastuje Maryi wcielenie Syna Bożego, ostrzega Józefa przed zamiarami Heroda i in.). Podobnie jak w przypadku diabłów również wśród aniołów jest ustalona pewna hierarchia. „Angelogia chrześcijańska grupuje anioły w trzech hierarchiach i dziewięciu chórach” (Kopaliński 1985: 42). Aniołowie z natury swej są duchami rozumnymi, biorą

udział w szczęściu i nieszczęściu ludzi, dbając o to, aby zamiary boskie się spełniały, a ludzie osiągnęli swoje przeznaczenie. Zdaniem teologów na sądzie ostatecznym będą towarzyszyć człowiekowi. Według świadectw Pisma Świętego każdy człowiek ma swojego Anioła Stróża, który mu towarzyszy, kieruje nim, pociesza go i strzeże. Malarze przedstawiają anioły zazwyczaj pod postaciami młodzieńców ze skrzydłami, pełnych wdzięku i urody, często występujących z harfą lub innymi instrumentami muzycznymi na znak, że pieśniami chwalą Boga.

Jerzy Bartmiński klasyfikuje anioły i diabły jako wyobrażenia mitologiczne (por. Bartmiński, Panasiuk 1993: 371).

Należy zaznaczyć, że definicje słownikowe nie zawierają takiego bogactwa cech, jakie jest utrwalone społecznie – w językowo-kulturowym wyobrażeniu anioła i diabła, odzwierciedlone również w przysłowia i porzekadłach ludowych. Różnorodność tych cech jest bardzo istotna przy tworzeniu stereotypów.

Biorąc pod uwagę wypowiedzi dzieci¹, można wskazać cechy charakterystyczne dla diabła i anioła, pojawiające się w tych wypowiedziach, a także zespół „aspektów” typowych dla tych postaci oraz wskazać swoistą konfigurację czy profil pojęć, które one tworzą. Na podstawie badanych wypowiedzi można wyróżnić kilka faset², takich jak: 1) kategoria, 2) wygląd, 3) cechy charakteru, 4) funkcja, 5) miejsce przebywania, 6) relacja: dziecko – diabeł, dziecko – anioł, 7) stosunek do Boga, dzięki którym uzyskujemy szczegółowy opis interesujących nas postaci.

Dla wizerunku diabła są to odpowiednio: 1) wyobrażenie mitologiczne, 2) ma rogi, ogon, jest cały czarny, ma widły, 3) zły, okrutny, przebiegły, zachłanny, 4) kuszanie ludzi, straszenie dzieci, 5) piekło, ludzka dusza, 6) diabeł budzi lęk, strach, przerażenie, 7) przeciwstawia się Bogu.

Dla wizerunku anioła to odpowiednio: 1) wyobrażenie mitologiczne, 2) ma skrzydła, ma białą szatę, ma aureolę, 3) dobry, uczciwy, miły, pomocny, 4) pomaga ludziom, czuwa nad ludźmi, 5) niebo, ludzka dusza, 6) miłość, radość, zadowolenie, 7) pomaga Bogu.

---

¹ Materiał badawczy pochodzi z ankiet przeprowadzonych wśród ok. 120 dzieci w wieku od 10 do 12 lat (w różnych publicznych szkołach podstawowych) w ostatniej dekadzie XX wieku. Należy dodać, że wszystkie badane dzieci były wyznania katolickiego. Ankiety składały się z 8 pytań dotyczących anioła i 9 – diabła. Polecenia dotyczyły m.in. synonimicznych i antonimicznych określeń tych postaci, miały też na celu uzyskanie warstwy konotacyjnej diabła i anioła (wygląd, cechy wewnętrzne itp.), chodziło również o wskazanie stereotypowego miejsca zamieszkania tych postaci, o utworzenie derywatów od podstawowych leksemów: anioł, diabeł (rodzina wyrazów), o konotowane leksemy desygnatu nazwy. Ponadto uczniowie mieli podać znane im związki frazeologiczne z udziałem tych wyrazów oraz wyrażenia frazeologiczne, w których wyzyskana jest opozycja głównych wartości reprezentowanych przez te postaci (dobra i zła). Ankieta miała też na celu zbadanie zasobu leksykalnego dzieci w zakresie słownictwa nazywającego uczucia (określenie relacji: dziecko – anioł, dziecko – diabeł) i wreszcie – zbudowanie definicji anioła i diabła.

² Przy budowie stereotypu zawierającego treści potoczne, elementy kulturowe i wierzeniowe, można wykorzystać opis fasetowy zaproponowany przez Annę Wierzbicką (zob. Wierzbicka 1985), na który powołuje się J. Bartmiński (zob. Bartmiński 1990: 119–120).

Analizując wypowiedzi dzieci, zwłaszcza te, w których pokazują one, co jest dla nich najistotniejsze przy tworzeniu wizerunku anioła i diabła (zmierzające do stworzenia definicji), można wydobyć kilka poziomów typowości. Najbardziej typowe okazały się cechy charakteru tych postaci. Anioł jest *dobry*, o czym świadczą duża frekwencja takich wyrazów (i połączeń wyrazowych) jak: *anielskość* 'dobroć', *anielskie spojrzenie* 'dobre, miłe', *aniołek* 'dobre dziecko'. Inne pojawiające się w tych wypowiedziach przymiotniki są nacechowane dodatnio: *miły, uczciwy, opiekuńczy, pomocny, dobroduszny, przyjacielski, uczynny* itp.

Diabeł natomiast jest: *zły, złośliwy, straszny, okrutny, zachłanny, przebiegły, brutalny, kłamliwy, nieuczciwy*, czyli wszystkie leksemy określające diabła są nacechowane ujemnie. O stereotypowej treści tych cech świadczą też połączenia wyrazowe o znaczeniu jakościowym, por. np.: *diabelskie sztuczki* 'robienie czegoś złego, niebezpiecznego' czy *diabelskie spojrzenie* 'złe spojrzenie'.

Następnym poziomem typowości w analizowanych tekstach jest określenie funkcji anioła i diabła. Dla anioła jest to pomaganie ludziom, a dla diabła – kuszenie ludzi do złych czynów. Anioł kojarzony jest ze wszystkim, co dobre, pozytywne – *przynosi ludziom dobre nowiny, chroni od zła, chroni przed diabłem*. Diabeł zaś – *wydiera z człowieka dobro, namawia młodzież, by paliła, a dorosłych – aby bili swoje dzieci*. Dzieci podkreślają, że ważną funkcją diabła jest *zabieranie do piekła złych ludzi oraz namawianie ich, aby przeciwstawiali się Bogu*.

Kolejny poziom typowości to fasety wyglądu anioła i diabła. W wyglądzie anioła dzieci najczęściej dostrzegają: *skrzydła, białą szatę, aureole, włosy (złociste), uśmiechnięty*. Najczęściej użyty przymiotnik *biały* pojawia się w kontekście *biała szata*, inne kolory, jak np. *złocisty, niebieski* – to również kolory o pozytywnych konotacjach. Inne elementy wyglądu, rzadziej wymieniane to: *oczy (piękne), niewielki wzrost, białe stopy* czy *niebieska szata*. Najczęstszym elementem wyglądu anioła funkcjonującym jako rekwizyt jest *harfa*.

W wyglądzie diabła dzieci dostrzegają: *rogi* (dwa, na głowie), *ogon, kopyta zamiast nóg, pazury*, rzadziej pojawiają się inne elementy wyglądu, takie jak: *widły* (jako rekwizyt), *czerwona peleryna, czerwone oczy, czerwony diabeł*. Dominuje jednak kolor czarny (*czarny diabeł*).

Ważnym poziomem typowości są miejsca przebywania anioła i diabła. Konkretyzacja typowa w tym wypadku nawiązuje do stereotypu biblijnego i wierzeń ludowych, kulturowych, a najczęściej wymienianym miejscem przebywania diabła jest piekło oraz dusza człowieka. Natomiast za typowe miejsca przebywania anioła dzieci uważają niebo i także (jak w przypadku diabła) duszę ludzką: *anioł może mieszkać tylko w duszy dobrych ludzi*.

Bardzo typowe dla określenia wizerunku anioła i diabła są w wypowiedziach dzieci relacje: dziecko – anioł, dziecko – diabeł, oraz oceny emocjonalne tych postaci. Diabeł wśród dzieci budzi *strach, agresję, przerażenie, nienawiść*, anioł natomiast utożsamiany jest z *miłością, dobrocią, radością, uśmiechem, zadowoleniem*. Do takiej konkretyzacji przyczyniają się literatura i malarstwo. Rzadziej anioł

postrzegany jest jako Amor bądź postaci z bajek (Kacper – dobry duszek), co świadczy o elastyczności dziecka w rozumowaniu oraz o jego otwartości na nowe znaczenia, które czynnie kształtuje.

Organizując pole pojęciowo-wyrazowe postaci anioła i diabła, możemy zagadnienie to rozpatrywać w kategoriach wartości moralnych, estetycznych, transcendentnych. Centrum wartości transcendentnych, jak pisze Jadwiga Puzynina, stanowi w sensie pozytywnym dobro transcendentne, zaś w sensie negatywnym – zło transcendentne. Dobro i zło, jak wiadomo, są różnie ujmowane w różnych religiach. Badaczka omawia polskie słownictwo wartościujące i wartościowania właściwe polskiej kulturze, ograniczając się do chrześcijańskiego (w wersji katolickiej) rozumienia wartości transcendentnych. Uosobieniem dobra transcendentnego dla chrześcijanina jest Bóg (zob. Puzynina 1992: 149–182).

Ponieważ przedmiotem badań w niniejszym artykule jest konceptualizacja pojęć anioła i diabła utrwalona w języku dzieci, przy organizacji pola pojęciowo-wyrazowego wartości transcendentnych jako wartości nadrzędne należy przyjąć te właśnie wyobrażenia mitologiczne.

Dla dzieci uosobieniem dobra jest anioł pojęty osobowo. Dobro anioła przejawia się w tym, że *pomaga Bogu*, który jest wartością nadrzędną. Anioł *chroni dzieci przed złym, czuwa nad ludźmi, pomaga im*. Jest on zatem *dobry, uczciwy, koleżeński, pomocny, przyjazny, święty, troskliwy, opiekuńczy*. Dzieci proszą anioła o pomoc, modlą się do niego; szczególna modlitwa poświęcona aniołowi to modlitwa do Anioła Stróża i na Anioł Pański. Mieszkaniem anioła w wieczności, jak twierdzą dzieci, jest niebo, natomiast szczególnym miejscem zamieszkania anioła na ziemi jest *dusza dobrego człowieka*. Dzieci postrzegają anioła zarówno jako istotę nadludzką, jak i człowieka (połączenie wartości transcendentnych i ludzkich w sensie moralnym i poznawczym).

Za pojęcie centralne dla kategorii wartości moralnych przyjmujemy dobro, a szczególnie dobro drugiego człowieka. Do pojęć z zakresu moralności należą przede wszystkim nazwy ludzkich postaw, które bezpośrednio wpływają na dobro drugiego człowieka, jak: *uczciwość, szczerłość, opiekuńczość* itp. Są to również cechy anioła, dzięki którym działa on na rzecz dobra człowieka, a ponieważ anioł pojmowany jest przez dzieci także jako dobry człowiek, to jest to również działanie człowieka na rzecz drugiego człowieka.

Jeśli na postać anioła spojrzymy w kategorii wartości estetycznych, to widać, że anioł jest dla dzieci uosobieniem piękna, na co wskazują utworzone przez nich związki frazeologiczne: *anielskie włosy, anielskie oczy, anielska twarz, uśmiech* itp. Piękno anioła zaznacza się też przy opisie jego wyglądu, gdzie często jest używany przymiotnik *piękny*, np. *piękne białe skrzydła, piękny uśmiech* i inne.

Diabeł natomiast jest nosicielem zła transcendentnego, z nim związane jest słownictwo dotyczące transcendentnych wartości negatywnych. Diabeł w wypowiedziach dzieci jest *zły, okrutny, przebiegły, straszny*, diabła dzieci się boją. Nazywany jest także *szatanem, złym duchem, demonem, władcą ciemności*, przy

czym „ciemność” to skonwencjonalizowana metafora zła. Diabeł *kusi ludzi do zła, straszy dzieci, zabiera do piekła*, tj. miejsca wiecznego cierpienia i w tym tkwi jego zło.

Z punktu widzenia kategorii wartości estetycznych diabeł jest dla dzieci uosobieniem brzydoty; wskazują na to utworzone przez nich związki frazeologiczne: *diabelska twarz, diabelskie spojrzenie* oraz cechy wyglądu: *czarny, straszny, owłosiony* itp.

Centrum negatywnych wartości moralnych stanowią zło i krzywda drugiego człowieka. Podstawową nazwą czynności moralnie negatywnej jest *kuszenie ludzi do złych czynów, krzywdzenie człowieka*, jest też wiele innych, jak *niszczenie, straszenie* itp. W wypowiedziach dzieci pojawiają się też nazwy postaw i cech moralnie negatywnych, jak np.: *przebiegłość, nienawiść, nieuczciwość*, oraz nazwy nosicieli wartości negatywnych, np. *kłamca, chciwiec, oszust* itp.

DOBRO

- 1) nazwa agensa realizowania czynności – *anioł*
  - a) jego synonimy: *dobry duch, pomocnik Boga*
- 2) rezultat czynności: *tworzenie dobra, uszczęśliwianie ludzi*
- 3) nazwy cech agensa prowadzące do realizowania czynności: *dobry, uczciwy, pomocny, koleżeński, przyjazny, życzliwy, sprawiedliwy*
- 4) nazwy czynności prowadzące do realizowania wartości: *pomoc, czuwanie, chronienie, ratowanie*
- 5) nazwy uczuć związane z agensem: *miłość, radość, spokój, uczciwość, troskliwość, współczucie*
- 6) miejsce znaczeniowo związane z nazwą: *niebo*
- 7) derywaty słowotwórcze wartościujące pozytywnie: *aniołeczek, aniołek, anielskość, rozanielony*
- 8) nazwy nosicieli wartości: *opiekun, przyjaciel, dobroczyńca*

ZŁO

- 1) nazwa agensa realizowania czynności – *diabeł*
  - a) jego synonimy: *szatan, zły duch, demon, czart, kusiciel*
- 2) rezultat czynności: *zabranie człowieka do piekła, unieszczęśliwianie ludzi*
- 3) nazwy cech agensa prowadzące do realizowania czynności: *zły, okrutny, przebiegły, niedobry, głupi, straszny, zachłanny*
- 4) nazwy czynności prowadzące do realizowania wartości: *kuszenie, straszenie*
- 5) nazwy uczuć związane z agensem: *strach, wstręt, nienawiść, obrzydzenie, niechęć, przerażenie, pogarda*
- 6) miejsce znaczeniowo związane z nazwą: *piekło*
- 7) derywaty słowotwórcze wartościujące negatywnie: *diablisko, diabelczycho, diablisko, diabelny*
- 8) nazwy nosicieli wartości: *kłamca, chciwiec, oszust*.

Porównując pola pojęciowo-wyrazowe utworzone wokół postaci anioła i diabła, widać dwa skrajne sposoby wartościowania przez dzieci. Należy jednak pamiętać, że „nadawca zdania wartościującego nie zawsze jest jednocześnie podmiotem wartościującym” (Puzynina 1992: 131); często może biernie przekazywać cudze wartościowania, przekształcać je, w różny sposób referować, a przy tym zniekształcać lub ustosunkowywać się do nich z pewnym dystansem. Natomiast „będąc subiektem wartościowania, nadawca może chcieć nadawać swoim wypowiedziom pozory pełnej obiektywności, identyfikować się z jakąś grupą ludzką, może też uczciwie, czasem z naciskiem podkreślać subiektywność swoich ocen” (Puzynina 1992: 131).

Wprawdzie w wypowiedziach dzieci niejednokrotnie pojawiały się nadrzędne predykaty: „myślę, że”, „uważam, że”, „moim zdaniem” itp., podkreślające subiektywność nadawcy, to jednak nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż bardzo ważną rolę w sposobie ich wartościowania i postrzegania rzeczywistości odegrała religia katolicka i wszelkie wartości sacrum. Wartości te dla dzieci wychowywanych w wierze katolickiej są wartościami nadrzędnymi. Należy również pamiętać, że materiał, na którym oparte są spostrzeżenia, to wypowiedzi 10-, 11- i 12-letnich dzieci, u których zasób leksykalny, a także wiedza pragmatyczna nie są jeszcze tak dobrze wykształcone. Niemniej jednak dzieciństwo to szczególny okres postrzegania świata, którego mały wycinek został tu przedstawiony.

W konkluzji nasuwa się wniosek, że człowiek myśli stereotypowo, na co wskazuje badany materiał. W języku dzieci można bowiem odnaleźć cechy stereotypowego postrzegania różnych zjawisk czy postaci, wyraża się w nim również stosunek do desygnatów nazw postaci diabła i anioła. Z postrzeganiem tych postaci łączy się też sposób wartościowania (negatywne i pozytywne; dobro i zło), zachowujący wyraźne normy chrześcijańskie (zgodne z religią katolicką).

Może warto byłoby zweryfikować te spostrzeżenia i wnioski, przeprowadzając podobne badania obecnie, w dobie współczesnych przemian cywilizacyjnych, globalizacji, europeizacji itp. Obserwujemy bowiem dzisiaj duże zmiany w mentalności społeczeństwa nastawionego głównie na konsumpcję, w jego postrzeganiu świata, stawianiu sobie innych priorytetów i wyznawaniu innych wartości, co niewątpliwie znajduje odzwierciedlenie w życiu rodzinnym, a zwłaszcza w wychowaniu dzieci, gdzie tradycja i religia schodzą na plan dalszy i nie odgrywają już tak wielkiej roli.

Bibliografia

- Anusiewicz J., 1990, *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, s. 261–289.
- Anusiewicz J., 1995, *Lingwistyka kulturowa*, Wrocław.
- Baranowski B., 1981, *W kręgu upiórów i wilkołaków*, Łódź.

- Bartmiński J., 1990, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 103–120.
- Bartmiński J., Panasiuk J., 1993, *Stereotypy językowe*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 363–387.
- Grzegorzczak R., 1990, *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 39–47.
- Kopaliński W., 1985, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa.
- Kuchowicz Z., 1975, *Obyczaje staropolskie*, Łódź.
- Puzynina J., 1992, *Język wartości*, Warszawa.
- Szymczak M. (red.), 1978, *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa.
- Wierzbicka A., 1985, *Lexicography and Conceptual Analysis*, Ann Arbor.

Values and Valuation in the Children's Language – Good and Evil

Abstract

This article shows the linguistic view of an angel and the devil created by words of children (10–12 years old). The child's vision of an angel and the devil is affected by stereotypical perceptions, deeply rooted in our culture and Christian religion (Catholic). The perception of these characters is connected with the valuation (the concept of good and evil). Catholic religion plays an important role in the process of evaluating. All of the sacred values are the overriding values.

Key words: good, evil, child, values, angel, devil, perception of the world